

مطالعه جمعیت عشایری استان اصفهان

دکتر مجید کارشناس^(۱)

مقدمه

جامعه عشایری ایران دارای نظام اجتماعی مشخصی بوده است که نوع آرمانی آنرا می‌توان تحت عنوان نظام ایلی از سایر نظامهای اجتماعی متمایز کرد. این شیوه زندگی به علت تنگناها و محدودیتهای جمعیتی، اجتماعی و... توان توسعه خود را از دست داده است.

از اواخر دوران حکومت صفویه به بعد اطلاعات از جمعیت عشایری ایران در دست است. در سال ۱۳۰۲ شمسی حدود ۳۰ درصد از جمعیت کشور را عشایر تشکیل می‌دادند. جدول ذیل گویای این مطلب است.

ترکیب جمعیتی جوامع سه‌گانه ایران - ۱۳۰۲ شمسی (۱)

درصد	تعداد جمعیت	ترکیب جمعیتی
۳۵/۲	۵۰۶۳۰۰۰	جمعیت شهرنشین
۳۴/۶	۴۹۷۸۵۰۰	جمعیت روستانشین
۳۰/۲	۴۲۳۲۰۰۰	جمعیت عشایری
۱۰۰	۱۴۲۷۳۵۰۰	کل جمعیت ایران

البته زندگی کوچ‌نشینی در ایران سابقه کهن دارد و کوچ‌نشینان همیشه نقش مهمی در تاریخ این مملکت داشته‌اند که شناخت ویژگیهای جمعیتی آنها درخور اهمیت می‌باشد. که در این نوشتار سعی شده به جمعیت عشایری استان اصفهان توجه شود.

استان اصفهان به دلیل ویژگیهای خاص جغرافیایی و تنوع گوناگون آب و هوایی یکی از استانهای مهم کشور است که طی قرنهای متمادی به عنوان یک منطقه تجاری، دامداری و در قرون حاضر صنعتی، توریستی مورد توجه انسانهای زمان خود بوده است.

مناطق غرب استان اصفهان شامل فریدن، فریدونشهر و سمیرم دارای مراتع سرسبز و خرم با تابستانهای ملایم و کوهستانهای رفیع و بلند است که جایگاه خوبی برای عشایر بوده است. بخشی از دو ایل مهم کشور یعنی بختیاری و قشقایی از دیرباز فصل ییلاق را در غرب استان اصفهان به سر می برده اند و از مراتع آن استفاده می کرده اند. در قسمت مرکزی استان اصفهان ایل عرب جرقویه آن طور که بررسیهای منطقه ای نشان می دهد سیصد سال است که در این منطقه فصل قشلاق خود را می گذرانند. تنوع ایلات و طوایفی که در استان اصفهان ییلاق یا قشلاق خود را می گذرانند، تنوع آداب و رسوم و فرهنگی را که این اقوام سالهاست با خود سینه به سینه حفظ کرده اند به بار آورده است که ضرورت بررسی ویژگیهای قومی و فرهنگی آنان را فراهم می کند. با توجه به این که نظام زندگی عشایری که بنیان اقتصادی آن بر پرورش دام و تولیدات دامی است و شیوه زندگی عشایری کوچ نشینی را اجتناب ناپذیر ساخته است، خود گنجینه ای است از افکار و آداب و رسوم و فرهنگ دست نخورده و گاهی قدیمی و باستانی که ضرورت مطالعه آنرا طلب می کند.

جمعیت عشایر استان اصفهان

اطلاعات آماری دقیقی راجع به پیشینه جمعیت عشایری استان اصفهان وجود ندارد، به طوری که در طی سرشماریهای ۱۳۳۵، ۴۵ و ۵۵ استان اصفهان فاقد جمعیت عشایری قلمداد شده است. «برای نمونه در نشریه شماره یک مرکز آمار ایران ذیل استان اصفهان - خوزستان جمعیت متحرک ذکر نگردیده است. معلوم نیست ایل بزرگ

بختیاری که بین دو استان فوق کوچ می‌کند در هنگام سرشماری کجا بوده است؟» (۲) کتاب «ایران‌شهر» جمعیت عشایر بختیاری را جزء جمعیت استان اصفهان دانسته و آنرا برابر ۳۶۳۱۸ خانوار برآورد کرده است. سازمان جنگلها و مراتع جمعیت عشایری استان را در سال ۱۳۴۵ برابر ۱۳۵۳۵۵ نفر برآورد کرده است. با توجه به سرشماری مرحله اول عشایر کوچرو در سال ۱۳۶۴ که توسط مرکز آمار ایران انجام شد «تعداد خانوارهای عشایری در کل کشور ۱۸۸۳۵۴ خانوار است. اگر متوسط تعداد اعضای یک خانوار عشایری ۵/۶ نفر در نظر گرفته شود، تعداد جمعیت عشایری کشور حدود ۱/۱ میلیون نفر تخمین زده می‌شود. توزیع پراکندگی جمعیت عشایری مبین آن است که بیشترین جمعیت عشایری در حوزه چهارمحال و بختیاری و بخشی از خوزستان زندگی می‌کنند. در این دو حوزه عشایری به ترتیب ۱۸/۴ و ۰/۴ درصد کل جمعیت عشایری کشور زندگی می‌کنند.» (۴)

نام حوزه عشایری	تعداد ایل	تعداد طایفه مستقل	تعداد خانوار	سهم جمعیت عشایری در کل
چهارمحال و بختیاری، بخشی از خوزستان و اصفهان	۱	۱	۳۴۵۶۶	۱۸/۳۵
اصفهان و بخشی از چهارمحال و بختیاری	۱	۰	۷۹۵	۰/۴۲

مأخذ: فصلنامه عشایری ذخایر انقلاب، شماره ۵، ص ۶۴

جمعیت عشایری اصفهان به تفکیک ایلات مختلف

به‌طور کلی در استان اصفهان دو ایل بزرگ بختیاری (چهارلنگ و قسمتی از هفت‌لنگ) و ایل قشقایی و ایل عرب جرقویه بیلاق و قشلاق می‌کنند.

برطبق آخرین سرشماری عشایر کوچنده استان تعداد خانوارهایی که فصل بیلاق

خود را در استان اصفهان می‌گذرانند به تفکیک ایل در جدول زیر آمده است:

عشایر	خانوار	جمعیت
ایل قشقایی	۵۱۹۱	۳۵۱۴۹
ایل بختیاری	۲۵۵۶	۱۷۰۱۳
ایل عرب جرقویه	۱۳۷	۸۸۰
جمع کل	۷۸۸۴	۵۳۰۴۲

مأخذ: گزارش اجمالی استان اصفهان، ص ۹۶.

آمارهایی که گزارش مقدماتی شهرستان سمیرم در مورد دو ایل قشقایی و جرقویه که محل بیلاقشان در آنجاست استخراج شده است نشان می‌دهد که در سال ۱۳۷۱ عشایر قشقایی که بیلاق خود را در آن شهرستان می‌گذرانند با ۴۸۴۴ خانوار برابر ۳۲۹۳۱ نفر جمعیت داشته‌اند. همچنین ایل عرب جرقویه با ۹۲ خانوار و جمعیتی برابر ۵۳۱ نفر در سمیرم اقامت داشته‌اند. (۴)

در سال ۱۳۷۴، براساس آمارگیری سازمان عشایری استان اصفهان ایل بختیاری با ۳۵۲۵ خانوار برابر ۲۱۰۰۰ نفر جمعیت و ایل عرب جرقویه با ۱۰۷۰ خانوار برابر ۵۲۰۰ نفر جمعیت داشته است.

جمعیت کل عشایر استان اصفهان برحسب ارقام موجود در جدول زیر آورده شده

است:

سال	خانوار	جمعیت
۱۳۶۶	۷۸۸۴	۵۳۰۴۲
۱۳۷۴	۱۰۶۸۶	۶۱۳۴۹

طایفه‌هایی که از ایل قشقایی فصل بیلاق خود را در استان اصفهان به سر می‌برند عبارتند از: دره شوری، شش بلوکی، فارسیمدان، کشکولی بزرگ و کشکولی کوچک. جمعیت طوایف براساس سرشماری عشایر کوچنده ایل قشقایی به تفکیک در جدول زیر آورده شده است:

خانوار	رده	طایفه
۲۵۴۴	۹۸	دره شوری
۷۱۴	۱۹	شش بلوکی
۶۹۱	۲۸	عمله
۱۲۱۵	۴۲	فارسیمدان
۱۸	۱	کشکولی بزرگ
۹	۱	کشکولی کوچک
۵۱۹۱	۱۸۹	جمع

مأخذ: گزارش اجمالی استان اصفهان، ص ۹۶.

طایفه‌هایی که از ایل بختیاری فصل بیلاق خود را در استان اصفهان به سر می‌برند می‌توان از طایفه بابادی عالی انور، بابا احمد، بهداروند، چهاربری، زاراسوند، زلقی محمود صالح و ممزایی نام برد.

براساس نتایج سرشماری عشایر کوچنده کل خانوارهای ایل بختیاری که فصل بیلاق را در اصفهان می‌گذرانند بدین شرح است:

خانوار	رده	طایفه
۹	۲	بابادی عالی
۴۳	۱۰	بابا احمد
۴۴	۲۱	بهداروند
۳۴۶	۱۰۹	چهاربری
۴۲۴	۱۶۲	زراسوند
۱۵۹	۳۶	زلقی
۴۱۷	۱۱۳	محمود صالح
۱۱۱۴	۳۶۶	ممزایی
۲۵۵۶	۸۱۹	جمع

مأخذ: گزارش اجمالی استان اصفهان، ص ۹۴.

براساس نتایج طرح سرشماری عشایری سال ۱۳۶۶ ایل عرب جرقویه دارای ۶ طایفه، ۱۴ تیره و ۷۱۶ خانوار و ۴۱۲۲ نفر جمعیت می‌باشد. بزرگترین طایفه آن عرب صالحی نصرآبادی با ۲۷۲ خانوار و جمعیتی برابر ۱۲۵۹ نفر است. (۵)

این رقم نسبت به کل عشایر ایران کمتر از نیم درصد (۰/۳۶) می‌باشد که رقم ناچیزی است. «با توجه به آمار مربوط به توزیع دفترچه ارزاق و خدمات عشایری که در سال ۶۹-۱۳۶۸ (با دقت قابل قبولی بین عشایر این ایل توزیع شده است) جمعیت تحت پوشش خدمات عشایری وابسته به این ایل را ۴۸۴۱ نفر نشان می‌دهد که این رقم ۷۱۸ نفر بیشتر از آمار سرشماری است. صرفنظر از اختلاف آماری در رابطه با تعداد و جمعیت این ایل آنچه مسلم است جمعیت این ایل کمتر از ۵ هزار نفر و نسبت آن به جمعیت کل عشایر ایران کمتر از نیم درصد است.» (۶)

طوایفی که بیلاق و یا قشلاقشان در استان اصفهان می‌باشد براساس سرشماری

سال ۱۳۶۶ و ۱۳۶۲ در جدول زیر آورده می‌شود:

جمعیت		خانوار		نام طایفه
۱۳۶۲	۱۳۶۶	۱۳۶۲	۱۳۶۶	
۹۱۰	۹۰۹	۱۸۹	۱۶۵	عرب جعفری محمد آبادی
۱۲۵۹	۱۵۹۳	۲۷۳	۲۸۲	عرب صالحی نصرآبادی
۱۰۲۷	۱۱۳۳	۲۰۱	۲۱۱	عرب بختیاری نصرآبادی
۳۹۷	۱۵۰	۷۳	۱۹	ملارضایی حسین آبادی
-	۱۸۱	-	۲۳	رضایی رامشه‌ای
۱۹۲	۱۵۷	۳۸	۲۶	عرب مؤمنی محمدآبادی
۳۷۸۵	۴۱۲۳	۷۷۴	۷۱۶	جمع

مأخذ: طرحها و پروژه‌های پیشنهادی منطقه جرقویه، ص ۲.

پی‌نویس:

۱. میرزا رضا خان‌الملک، جغرافیای ایران، مطبوعه سعادت، ۱۳۴۱ ق، ص ۷۸.
۲. عشایر و مسایل توسعه، ص ۱۵ و ۱۶.
۳. همان، ص ۱۹.
۴. فصلنامه عشایر ذخایر انقلاب، شماره ۵: ۱۳۶۷، ص ۶۳.
۵. گزارش مقدماتی شهرستان سمیرم، ص ۲.
۶. طرحها و پروژه‌های پیشنهادی منطقه جرقویه، ص ۲.
۷. بررسی ساختار اجتماعی عشایر عرب جرقویه، ص ۴۳-۴۴.